

ERKEN CUMHURİYET-1980 ARASI TÜRKİYE'NİN SANAYİLEŞME ORTAM VE YAKLAŞIMININ MİMARİ ÜRETİME ETKİLERİ

HISTORICAL DEVELOPMENT OF AGRICULTURE IN TURKEY AND THE WORLD: TAXES APPLIED AND THEIR CONTRIBUTION TO THE ECONOMY

Ece SINMAZ

ecsinmaz@gmail.com

İstanbul / Türkiye

ORCID: 0000-0003-2170-2944

Prof. Dr. Çiğdem TEKİN

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimar Fakültesi Mimarlık Bölümü,
cigdem.tekin@msgsu.edu.tr

İstanbul / Türkiye

ORCID: 0000- 0002-1777-8594

Özet

Türkiye'nin bugün sahip olduğu inşaat teknolojisi ve mimarlık, Erken Cumhuriyetten bugüne iktisadi, siyasi ve sanayi ortamının ürünüdür. Erken Cumhuriyet ile iktisadi koşullar ve kalkınma/büyüme stratejisi, sanayileşme alt yapısını ve yaklaşımını bir seviyeye getirmiştir. Bu seviye sanayinin her dalında olduğu gibi inşaat sektörünü de fikir ortamı, teknik, teknoloji üretimi, malzeme üretim teknolojisi, makine-teçhizat, işgücü konularında doğrudan etkilemiştir.

Çalışmanın amacı: Erken Cumhuriyet (1923) ile geç 1980'li yıllar arasında siyasi, iktisadi ortam içinde teknik/teknoloji açısından mimari üretim yaklaşımının belirlenmesidir. 1923-1980 yılları arasında Türkiye'nin sanayileşme davranışı ülkenin siyasi, iktisadi ortamının ürünüdür. Bu ortam şartları; teknik ve teknolojisi doğrudan inşaat/mimari üretim ortamının düzeyini/teknolojisini belirlemektedir. Araştırmanın aralığı; 1923- geç 1980'li yıllar olarak belirlenmiştir. Araştırmada doküman analizi; içerik ve tematik analiz uygulanarak kullanılmıştır. Araştırmanın birimleri; Kalkınma Planlarıdır. İlk beş kalkınma planı, belirlenen temalar üzerinden incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Erken Cumhuriyet, sanayileşme, kalkınma planları, teknoloji, mimarlık

Abstract

The construction technology and architecture Turkey has today, is the product of the economic, political and industrial environment from the Early Republic till today. With the Early Republic, economic conditions, development/growth strategy, industrialization infrastructure and approach brought to a level. With the Early Republic economic conditions and development/growth strategy brought industrialization infrastructure and approach to a level. As in every branch of industry, this level has directly affected the construction sector in terms of intellectual environment, technique, technology production, material production technology, machinery-equipment and labor.

Aim of the study: To determine the architectural production approach in terms of technique/technology in the political and economic environment between the Early Republic (1923) and the late 1980s. Turkey's industrialization behavior between 1923 and 1980 is a product of the country's political and economic environment.. These environmental conditions, its technique and technology, directly determine the level/technology of the constructional/architectural production environment. The research period: defined between 1923- late 1980s. Document analysis of the research; content and thematic analysis were applied. Units of the research; Development Plans. The first five development plans were examined through the identified themes.

Keywords: Early Republic, industrialization, development plans, technology, architecture

1.GİRİŞ

Mimarlık bir ülkenin sahip olduğu teknoloji ve sanayinin en iyi göstergelerinden biridir. Sanayi; mimari yapı üretimine “yapı malzemesi” ve “sistem” şeklinde seçenekler ve yapılabirlik olanakları sunar. Ağırlıklı olarak tasarımcı öncelikle ulusal koşullar içinde ekonomik, kolay ve yeniden temin edebileceği olanakları kullanır. Bu nedenle ülkenin sanayisi; üretim tekniği ve teknolojisi, mimarlık ortamının şekillenmesinde, gelişmesinde oldukça etkindir.

Ülkenin ulusal yeterlilikleri içinde üretilen/gelişen sistem ve malzemeler, gerekliliklere göre geliştiği ve üreme ortamı bulabildiği için hem teknik olarak sindirilmiş hem de uygulama, yapılabirlik anlamında özümsemiş bir yapıya sahip olmaktadır. Dışardan malzeme ya da sistem ithal etmek de mümkündür ancak beraberinde teknik yardım ve bilgiyi de ithal etmek gerekir. Bu özümsememiş, sürdürülemez ve yapılabirliği dışa bağımlı bir yapı oluşturmaktadır. Bu nedenle bir ülkenin teknik, teknoloji anlamında mimarlık-inşaat sektörü ile yakından ilişki içinde olduğu sanayileşme ortamı/yaklaşımı oldukça önemlidir.

Teknoloji kavramı; “ekonomik sistemin motoru” ve “Sanayileşmenin en dinamik faktörü ve bir dönüştürme faaliyeti” olarak ifade edilmektedir (Merrifield, 1985:36), (Demir, 1970).

Teknolojide önemli üç unsur; “*Maddi unsur; makine ve teçhizat, *Fikri unsur; teknik bilgi, *Sevk ve idare unsuru”. şeklinde belirtilmiştir (Benice, 2019). Bu unsurları içeren teknoloji, günümüzde uluslararası ticaretle ilişkili olup, alınıp satılan ve üzerinden para kazanılan bir olgu ve güç haline gelmiştir (DPT, 1983:23), (Sagasti, 1979/2:28).

Teknoloji bir ülkenin gelişmişlik seviyesinin ölçeklendirilmesinde önemli bir role sahiptir. Bu noktada teknolojinin ülke koşullarına bağlı olarak değişen üretim ortamı önem kazanmaktadır. Gerekli teknoloji üretim koşullarına sahip olmayan ülkeler, teknolojiyi seçmek ve satın almak yolu ile gelişme davranışı göstermeye çalışmaktadır. Bu nedenle gelişme davranışı içinde olan ülkeler için teknoloji seçimi de oldukça önemli bir konu haline gelmektedir.

Bu konu ulusal koşulların gerekliliklerine göre “uygun teknoloji” olarak da ifade edilebilir. Uygun teknoloji kavramı; “ekonominin yapısına uygun teknoloji” (Türkay, 1977:1) “ekonomide üretimi en iyi biçimde oluşturmak yöntemi” (Ankara, 1976:1-2), “etkileyeceği insanların çoğunluğu için optimal olan, kullanan toplumun problemlerinin çözümüne katkıda bulunan, toplumun mevcut kullanılabilir kaynaklarını göz önüne alan ve nihayet bilimsel metotlarla seçilip uygulanabilen teknolojidir”(Lara-Rosana, 1979:3) şeklinde açıklanmaktadır.

Teknoloji üretim ortamının var olmadığı durumlarda, ülke koşullarına uygun “seçim yapabilmek” için de bazı koşullara ihtiyaç duyulmaktadır; teknolojinin seçimi için yeterli eğitim düzeyine sahip uzman/teknik yeterlilik, uygun yerli hammadde, seçilen teknolojinin ülke koşullarına uyarlanabileceği bir sistem, teknolojinin ülke ihtiyaçlarına getirebileceği kolaylık/çözüm/yenilik, bu değişimi kabul edebilecek toplum gibi. Çünkü teknoloji toplumun değer sistemini geliştiren, değiştiren dinamik bir etkiye sahiptir.

Diğer taraftan sanayileşmiş olan ülkelerin kendi ortamlarına uygun koşullarda geliştirmiş, üretmiş oldukları teknolojilerin gücü, kalkınmak isteyen ülkelerde sınırlanmaktadır. Bu konuda belirlenmiş olan tespitler durumu özetlemektedir:

*Gelişmiş ülke teknolojileri sermaye yoğun teknikler içermektedir. Gelişmekte olan ülkeler ise emekçe yoğundur bu durum ters düşmektedir.

*Gelişmekte olan ülkelerin piyasa boyutları dardır. Gelişmiş olan ülkelerde geniş piyasalara göre oluşmuş olan teknolojiler gelişmekte olan ülkelerde tıkanmaktadır.

*Farklı koşullar içinde gelişmiş olan teknolojilerin, başka bir ülkenin ulusal koşulları içinde kabul görmesi daha güçtür zaman gerektirmektedir (Hamitoğlu ve Uras, 1974:18-19).

Yeni kurulmuş ülke olarak Türkiye; yenilenme, gelişme, sanayileşme çabası içinde ihtiyaç duyulan teknolojileri geliştirebilecek/üretebilecek kültürel, sosyal, ekonomik ve bilimsel ortama sahip olmadığı için, teknoloji çok uzun zaman ithal edilmek zorunda kalmıştır. Burada en önemli konu teknolojinin bir ürün gibi ithal edilmesi yaklaşımıdır. Çünkü sanayisi gelişmiş ülkelerde teknoloji doğal koşullar ve gereklilikler içinde üreme ve gelişme imkânı bulduğu için bütün altyapısı ile gelişmekte, özümsemekte, mevcut sistemin bir parçası olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde gelişme ölçütlerini, ulusal gerekliliklerini belirleyebilecek tam donanımlı bir yapının bulunmayışı ile teknoloji üretim ortamının bulunmamasının yanında uygun/ihtiyaç duyulan teknolojinin seçilebilmesi de sorun oluşturmaktadır.

Teknolojinin sadece satın alınarak transfer edilmesinin bir çözüm getirmediği, üretimin süreç ve sonuçları ile zaman içinde anlaşılmıştır. Gelişmekte olan Türkiye’de bu konu günümüze kadar önemini aynı içerik ile korumuştur. Bu konu; “*İktisaden az gelişmiş ülkelerde teknoloji seviyesi geri, üretim yetersiz, verim düşük, maliyetler yüksek ve üretilen mal ve hizmetlerin kalitesi düşüktür. Çünkü iktisaden kalkınmamış olan ülkelerde mevcut üretim unsurları geri veya yetersiz bir teknolojinin engellerinde verimli bir kombinezon oluşturmamaktadır.*” (Hamitoğlu ve Uras, 1974:5) şeklinde ifade edilmiştir.

Türkiye’nin 80’li yıllara kadar yaşadığı teknoloji deneyimi bütün sektörleri gelişme hızı anlamında birbiri ile ilişkilendirmiştir. Dönemsel olarak farklı sektörler öne çıkmış olsa da burada en temel konu teknoloji yaklaşımı ve yönetiminin ne/nasıl olduğudur.

Türkiye’nin 90’lı yıllara kadar geçirdiği sanayileşme davranışı sırası ile Tuğcu, K., tarafından; . Anahtar teslimi üretim tesisleri, . Montaj imalat sanayi, . Lisans alımı ile teknoloji transferi, . Yerileştirme ve teknolojiyi özümseme, . Ürün ve üretim sistemlerinin geliştirilmesi, . Eski teknolojilere dayalı yeni ve özgün tasarımlar, .Yeni teknolojiler yaratma ve bu teknolojileri uygulama, pazarlama şeklinde ifade edilmiştir (Tuğcu, 1998). Bu sıralamaya bakıldığında gelişme davranışının erken dönemlerinde tamamen dışa bağımlı bir yaklaşım içinde teknoloji, farklı şekillerde ülkeye alınmıştır. Ülkenin bulunduğu koşullarda acil çözüm bekleyen ihtiyaçları ve iktisat politikasına bağlı olarak her sektör aynı gelişme davranışı içinde de olamamıştır.

Erken Cumhuriyet ile yenilikçiliğin odağında yer alan sanayileşme çabası imkanlar dahilinde yaşam alanı bulmaya çalışmıştır. Bu süreçte öncelikli konu tüketim ihtiyaçlarının karşılanabilmesi gibi algılanırken, aynı oranda savaş ile yeniden ve hızlı çözüm bekleyen farklı yapı türü ihtiyaçlarının çözümü de önemli bir konudur. Bu nedenle inşaat sektörü, göz önüne çıkmadan ve tam anlamı ile yasal olarak ele alınmadan, ilkel ve kuralsız koşullarda büyüme ve gelişme ortamı oluşturmak zorunda kalmıştır. Erken Cumhuriyet dönemi ile ülkenin bulunduğu koşullar ve yenilenme davranışı içinde inşaat sektörü adına her şey yenidir/yenilenme gereği oluşmuştur.

İnşaat sektörü sistemler geliştirebilecek tasarım ve üretim ortamına sahip olamamıştır. Her zaman acil çözüm bekleyen yapılaşma ihtiyaçları içinde planlanmış bir gelişme değil genişleme davranışı göstermiştir. İnşaat sektörünü hızlı ve planlanmamış yapı içinde büyümeye mahkûm eden en temel konu yenilenmekte olan ülkenin sanayileşme çabası içinde yine planlanmamış sanayi tesisleri ile başlamıştır.

Bu süreci Ülkenin kuruluşu ile devraldığı devam ettirmeye ya da değiştirmeye çalıştığı ortam koşulları içinde siyasal, kültürel, sosyal, toplumsal, bilimsel yapısı içinde değerlendirmek gerekir.

Çalışmanın amacı; 1923-geç 1980 yılları arasında Türkiye’nin siyasi, iktisadi ortamı ve sanayileşme davranışı içinde teknoloji yaklaşımı ve bu yaklaşımın inşaat konut üretime etkilerinin belirlenmesidir.

2. ERKEN CUMHURİYET 1980 ARASI İKTİSADİ REJİM, SANAYİLEŞME VE ÜRETİM ORTAMI

Erken Cumhuriyet dönemi sanayileşme hareketleri; uluslararası etkileşim ile 1929 Dünya ekonomik buhranı öncesi ve 1929 ile yaklaşık II. Dünya Savaşına kadar olan dönemde farklı gelişmeler göstermiştir. Aynı zamanda ulusal koşullar içinde de bu dönem 1923-1934 ile 1934-39 yılları arasında da farklılık göstermektedir. 1934'e kadar; iktisadi rejimi liberalizm, kalkınma büyüme stratejisi devlet desteği ile özel sermayenin teşvik edildiği dönem, bu yapılanmayı düzenlemek amaçlı Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmıştır. 1934-39 arası dönem; iktisadi rejimi devletçilik, kalkınma büyüme stratejisi ise planlamaya dayalı, korumacı, devletçi sanayileşme dönemi, bu yapılanmayı düzenlemek amaçlı Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı uygulanmıştır. Belirtilen dönemlerde sanayileşme çabaları ve sonuçları iktisadi politikalara bağlı olarak birbirinden farklı olmuştur. 1940'lı yıllar II. Dünya Savaşının oluşturduğu koşullar, her alanda tamamen durgunluk yıllarını ifade etmektedir.

Ülkenin iktisadi rejimi, kalkınma/büyüme yaklaşımı sanayi, teknoloji üretim ortamının belirlenmesinde önemli karar vericileri oluşturmaktadır. Yücel, F., Türkiye'yi üç dönem olarak değerlendirmiştir; Erken dönem; 1923-1950, 1980 öncesi; 1954-1979, 1980 sonrası şeklindedir. (Yücel, 2015)

2.1. Erken dönem (1923-1950) iktisadi rejim, sanayileşme ve üretim ortamı

Ulus devletinin kuruluş yıllarını içine alan ve "Erken Dönem" olarak tarihlenen 1923-1950; 1. İzmir İktisat Kongresinden itibaren çok partili siyasal ortamın oluşturulduğu ve İkinci Dünya Savaşı'nın bittiği tarihe kadar geçen dönemi içermektedir (Yücel, 2015). Erken Dönem, ekonomi politikaları üzerinden iki dönemde değerlendirilmektedir; 1923 -1929 Liberal Ekonomi Politikası Dönemi, 1932 -1946 Devletçilik Dönemi.

1923-1929 Liberal ekonomi politikasının benimsendiği bu dönemin temel yaklaşımlarını; 1. İktisat Kongresi ve 1927 Teşvik-i Sanayi Kanununu oluşturmaktadır. İktisadi bir niteliğe sahip olmadığı ifade edilen 1. İktisat kongresi ile; "Misak-ı İktisadinin taşıdığı anlam hiçbir ülkenin ekonomik boyunduruğuna girmeden kendi kaynak ve çabalarımız ile kalkınmanın sağlanabilmesini amaçlamaktadır" (İzmir İktisat Kongresi, Kongrede Alınan Kararlar, n.d.)

Osmanlı Devleti'nin sonlarına doğru (1913) çıkarılan "Teşvik-i Sanayi Muvakkati" isimli yasa ile Cumhuriyet'in 1927 yılında çıkarılan "Teşvik-i Sanayi Kanunu" bazı ortak özelliklere sahiptir. Bunlardan en önemlisi; milli bir iktisat politikası uygulamak, liberal uygulamalar ile demokrasiye dayalı cumhuriyet anlayışını yerleştirmek ve "Milli Devlet" anlayışını gerçekleştirmektir (Kasalak, 2012:68). Birçok olumlu yanı bulunan Teşvik-i Sanayi kanunu, ülkenin bulunduğu koşullar içinde istenilen düzeyde sanayi atılımlarını gerçekleştirilememiş olsa da 1929-1939 yıllarında yapılan sanayileşme faaliyetleri bu Kanun'un bir sonucudur.

Ülkede ağırlıklı olarak gelir seviyesi çok düşük olanların tüketim faaliyetlerinin düşük, gelir seviyesi yüksek olanların tüketim faaliyetlerinin yüksek olması, girişimci sayısının yetersizliği, teknik anlamda bilgisizlik, sanayinin 1929 yılına kadar dışa karşı korunamaması, yabancı sermayeye olan güvensizlik ve olumsuz davranışlar, Teşvik-i Sanayi kanunundaki kolaylıklara rağmen, devletçilik politikasının uygulanmasını zorunlu kılan önemli nedenlerden olmuştur (Yaşa, 1966)

1929-1932 Devletçilik Dönemi;

"Devletçilik" 1932-1939 arasında Türkiye'nin resmî iktisat politikası olarak uygulanmıştır. Bu, kendine özgü "özel ekonomik rejim dogmatik yahut öğretiyeye değil, tamamen pragmatik esaslara dayanmaktadır. Bu rejim yoğun devlet yatırımlarına yer veren karma ekonomi sisteminden başka bir sistem değildir." (Hiç, 1974)

Devletçilik bazı zamanlar, iktisadi bir politika olmasının yanında, toplumsal-iktisadi sistem olarak da yorumlanır. Devletçilik politikasının dayandığı temel ilkeler "yapma", "yaptırma" ve "caydırma" dır. (Cemal Kutay, 1939) (Hamitoğulları, 1974) Burada "yapma" ilkesi; devletin işletmeci, bir sanayici gibi hizmet ve mal üretmesidir. "Yaptırma" ise; devletin belirlediği alanlarda hizmet ve mal üretilmesi için özel sektörü yönlendirmesi teşvik etmesi sonucu, destekleyip özel sektörün de gelişmesi ve büyümesine yardımcı olmasıdır. Bunun bir örneği 1942'lere kadar yürürlükte olan Teşvik-i Sanayi kanunudur. "Caydırma" ilkesi ise; devletin ekonomi, sosyal amaçlara ters olan kamu ve özel girişimlerinden bazılarını yasaklamak, özendirmemek, pahalılaştırmak gibi önleme yoluna gitmesidir (Özyurt, 1981).

Devletçiliğin uygulanması ve devletin sanayi alanında yapacağı bütün girişimlerin belirli bir plana bağlı olarak yapılması fikrinde uzlaşmaya varılmıştır. Bu fikrin benimsenmesinde Sovyetler, Türkiye için başarılı bir örnek olmuştur. Bu dönemde Sovyet Rusya'nın beş yıllık planlar yapması ve uygulamada başarılı olması ile Türkiye için rol model olmuş ve Sovyetlerden destek alınmıştır. 1929 yılında hazırlıkları başlayan bu planın/planlamanın gelişme sürecinde Sovyet ve Amerikalı heyetlerin hazırlamış oldukları raporlar da "devletçilik" ve "planlama" temelli yaklaşımları daha da güçlendirmiştir. Planın dayandığı temel ilkeler Yücel tarafından:

"- Temel hammaddeleri yurt içinde üretilen veya üretilecek olan sanayi tesislerine,

- Büyük sermaye ve ileri teknoloji gerektiren projelere,

- Kuruluş kapasitelerinin iç tüketimi karşılayacak düzeyde tutulmasına öncelik verilmiştir.

Bu plan aynı zamanda yerli malını ve üreticiyi teşvik eden, yenilikçi bir içeriğe sahiptir. Türkiye'de yer alan yabancı şirketlerin satın alınarak ulusallaştırılması da bu sürecin önemli davranışlarından." şeklinde özetlenmiştir (Yücel, 2014)

Devletçilik politikası ile; devlet, sanayi işletmelerindeki büyük bir kesimin işletmecisi ve sahibi konumuna gelmiştir. Bunun sonucunda Devletçilik ve Korumacılık ilke ve uygulama esasları ile "planlama" kararları fikri oluşmuştur. Bu kararlara bağlı olarak; Birinci ve İkinci sanayi planları hazırlanmıştır.

"1932 yılında hazırlıkları başlayan BYSP 1934 Mayıs'ında uygulamaya konmuştur. Bu plan, başlangıçta belirtilen hedeflere plan dönemi bitmeden önce ulaşmıştır. Planın hazırlanmasında temel olarak üç önemli yapı değişimi esas alınmıştır; Birincisi Devletçilik ilkesi, ikincisi sanayi tabanlı gelişme stratejisi, üçüncüsü kendi kendine yeterli (otarşi) bir iktisat görüşü olmuştur." (Özyurt, 1981:128).

Bu plan, kalkınma planı olmamasına rağmen Türkiye'nin sanayileşmesi, kalkınması ve özgüven kazanmasında önemli bir rol oynamıştır. Geçmişte edinilen tecrübeler dikkate alınarak, kurumsal hafızaya önem veren bu plan; önceki dönemin deneyim ve birikimlerinden faydalanarak hazırlanmış ve sonraki dönemlerin iktisat politikalarının şekillenmesinde de etkili olmuştur (Soylu, P. Ü, Yakıt, 2012)

Devletçilik döneminde Türkiye'nin ilk ara ve tüketim malları üreten tesisleri 1930'lu yılların ikinci yarısı itibariyle gerçekleştirilmiştir. BBYSP (Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı) ile yatırım mallarının üretimi değil, temel tüketim (özellikle üç beyaz; un, şeker ve tuz) mallarının üretimi hedeflenmiştir (Eşiyok, 2009:89).

BBYSP ile kısa sürede önemli başarılar elde edilmiştir. Plan takvimi tamamlanmadan 1936'da İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın hazırlıkları başlamıştır. Yeni plan için değerlendirilmeler yapmak üzere 20-24 Ocak 1936 tarihlerinde Ankara'da bir "Endüstri Kongresi" toplanmıştır. Kongre'de; Devlet'in sanayi ile uğraşmasının doğru olmadığı, Planı yürütebilecek nitelikte eğitimli eleman olmadığı, Türkiye'nin sanayileşmesi yerine tarıma dayalı gelişmesinin daha uygun olacağı yönünde eleştiriler ve görüşler ağırlık kazanmıştır." (Bozdağ ve Soral, 1982:302).

1936 yılında hazırlıkları başlayan İBYSP Eylül 1938’de kabul edilmiş ve II. Dünya Savaşı başlamadan uygulamaya geçilmiştir. Ancak Eşiyok tarafından da ifade edildiği gibi; “İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı uygulanamamış, savaş sonrası gündeme gelen ve 1930’lu yılların Sanayi Planları gibi kalkınma için sanayileşmeyi öncelikli hedef olarak öngören 1946 İvedili Sanayi Planı değişen uluslararası koşullar ve ülke içinde ticaret ve tarım burjuvazisinin artan iktisadi ve siyasi nüfuzu sonucu tasfiye edilerek, 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı hazırlanmıştır. 1947 Planı, dış finansmanı esas alan, sanayi yerine tarıma, planlama yerine piyasaya, demiryolları yerine karayollarına öncelik veren ve yeni uluslararası iş bölümü ile uyumlu bir dönemin, 1950’li yılların öncül çalışması gibidir. 1947 Planı uygulanmaya konmadığı halde temel yönelimleri açısından, Türkiye’nin savaş sonrası iktisadi politikalarını belirleyen temel belge niteliğindedir.” (Eşiyok, 2009:125).

1946 yılında yapılan, sanayinin temelini atan, bağımsız gelişmeyi hedefleyen Türkiye iktisadi kalkınma planı yerine, ABD’nin mali yardımlarının gereklerini karşılayarak ABD pazarı için ihracatı geniş pazar oluşturmayı hedeflen 1947 İktisadi kalkınma planı hazırlanmıştır. Bu plan 1946 yılındaki planın tersine sanayi sektörüne önem vermeyerek, tarım sektörüne yoğunlaşmıştır. Ekonominin dış kaynaklara ve özel sektöre dayanması hedeflenmiştir. Bu plan uygulanmamış ancak, Cumhuriyetin kuruluşundan beri hedeflenen politikalardan kopuşun yaşanmasına sebep olmuştur. Yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda dış ülkelerle olan ilişkilerin önemi artmış, Türkiye, 1947 yılı mart ayında kapitalizm üst yapı kurumlarından olan Dünya bankası, IMF’ye, 1948 yılı nisan ayında ise Avrupa İktisadi İş birliği Örgütü’ne üye olmuştur. 1949 yılında hükümetin isteği ile Dünya Bankası Türkiye’ye bir heyet göndermiştir. Bu heyetin hazırladığı raporda; “*Türkiye’nin teknolojik içeriği düşük, emek ve kaynak yoğun sektörlerde uzmanlaşmasını, dış kaynağa ve özel sektöre dayalı bir gelişme stratejisi izlemesini ve bunun bir uzantısı olarak da devletçiliğin ve devlet müdahalelerinin tasfiyesini öngörmektedir.*” (Eşiyok, 2009:124).

Yeni Dünya düzeninde; gelişmiş ülkeler az gelişmiş ülkeleri pazar alanı olarak görmekte ve hep öyle kalmasını sağlamaya çalışmaktadır. Gelişmiş ülkeler sanayi devrimi ile uyumlu şekilde ileri teknoloji ile sanayileşirken, az gelişmiş ülkeler hammadde ve tarımsal faaliyetlere bağlı bir gelişme göstermiştir. Az gelişmiş ülkeler gelişmiş ülkelerin pazarı durumunda kalmıştır. Ve yapılan uluslararası iş birlikleri ile bu durum daha da netlik kazanmıştır. “*Uluslararası iş bölümüne dayalı kapitalist dünya sistemi gelişmiş ülkeler ile azgelişmiş ülkeler arasındaki eşitsizlikleri daha da derinleştirerek az gelişmişliği yeniden üretmektedir.*” (Eşiyok, 2009:128). Bağımsız bir ekonominin inşası 1947 İktisadi Kalkınma Planı ile engellenmiştir. Plancı-korumacı ve kalkınma-gelişme stratejisinden tam bir kopuş başlamıştır.

2.2. 1980 öncesi dönem iktisadi rejim, sanayileşme ve üretim ortamı (1950-1980)

Türkiye II. Dünya savaşına katılmamış olmasına rağmen, savaşın etkileri ile değişen uluslararası ekonomik ve politik dengeler ile yeni bir dünya düzeninin içinde yer almak zorunda kalmıştır. Bu düzen içinde özellikle hegemonik güç olan Amerika’nın etkinliği ve savaştan zarar görmüş olan Avrupa ülkelerinin kalkındırılması anlayışı ön plandadır. Yeni düzene uyum koşulları içinde Türkiye, ikinci liberal döneme geçiş süreci içine girmiştir. Böylece bu dönem; içe dönük politikaların sona ermeye başladığı, küresel ekonomi ve kapitalist düzene uyum sağlanmaya çalışılan yeni bir bütünleşme dönemi olmuştur (Tüzün, 1976).

Bu süreçte Türkiye'nin “*ekonomik ilişkilerdeki göreceli özerklik olanağını*” yitirdiğini belirten Sönmez; “*Türkiye... Batı dünyası içinde kendisi için kesin olarak belirlenmiş bir yere oturan ve uluslararası sistemin merkezlerinin saptadığı uluslararası iş bölümünün koşullarına uyan bir ülke durumuna gelmiştir.*” şeklinde ifade etmiştir (Sönmez, 2009:23).

Yeni Dünya düzeni içinde içe dönük politikalara, devletçi esaslara göre sanayileşmeye dayalı bir model üzerine hazırlanmış olan 1946 İvedili Kalkınma Planı; “*Avrupa'nın kalkınmasına fayda sağlamayan, koyu bir öz-yeterlilik içeren, devletçi bir plan*” olarak değerlendirilmiştir (Tezel, 1982, 300) . Bu plan ile ülke için ihtiyaç duyulan dış yardımların; IMF ve Marshall, alınamayacağı anlaşıldığı için tarıma dayalı kalkınma modeli destek görmüştür.

Siyasal olarak bu yeni oluşum, “...devletçi-devrimci ideolojisine karşıt olarak liberal-evrimci bir ideolojiye sahip olmuştur.” (Kocabaş, 2011:166). Türkiye 1945 yılı sonrasında hem uluslararası kurumlara üye olabilmek hem de dış yardımlardan faydalanabilmek amacı ile tarıma dayalı ekonomi modelini benimsemek zorunda kalmıştır (Yıldız vd, 2017.).

Bu şartlar için gerekli olan zemin de yabancı uzmanlar ve hazırladıkları raporlar aracılığı ile sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu dönemde, “*İkinci Dünya Savaşından sonra konuyla ilgili üç önemli rapor hazırlanmıştır; Hiltz, Barker ve Thornburg raporlarıdır. IMF ve Dünya Bankasına göre, bu raporlar sayesinde Türkiye Avrupa'nın kalkınmasına doğrudan hizmet edecek ve Türkiye'yi de içine alacak olan Avrupa Ekonomisi, topyekün bir kalkınma yaşayacaktır. Ancak bu kalkınmada Türkiye'ye biçilen rol daha önce de belirttiğimiz gibi Avrupa ülkelerinin tarım ürünleri ihtiyacını karşılayacak bir şekilde sanayileşmesini öngörmektedir.*” (Yıldız, 2017:310).

“*Böylece Türkiye yoğun emek sarf edip elde edeceği ürünlerin, düşük fiyatlarla ihracatı karşılığında, az emek ve yüksek fiyatlarla satılan teknolojik ürünler ithal ederek uzun yıllar boyunca ABD ve Avrupa'nın ekonomik ve siyasi hegemonyasından kurtulamayacaktı.*” ((Yıldız,2017:315)

“*1960-80 arası dönem siyasi istikrarsızlıklar, toplumsal hareketler ve askeri müdahaleler ile doludur. ...1960 sonrasında, ithal ikamesi gerek planlama gerekse yasal düzenlemelerle Ocak 1980'e kadar bir kalkınma stratejisi olarak ekonomi politikaları içinde yerini korumuştur.*” (Yücel, 2015:52-54).

Devletçilik anlayışına uygun olarak 1930'lu yıllar ve 1950'li yılların ikinci yarısı ithalatı kısıtlayan içe dönük birikim modeline sahiptir. 1960 sonrasında da içe dönük birikim modeli benimsenmiştir. 1960 askeri darbesi ile içe dönük bir model birikimi gerçekleştirmeye dair veriler; askeri yönetim tedbirleri ve bunlara bağlı sanayi burjuvazisinin egemen konuma ulaşması ile anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki ve en önemlisi “Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasıdır (Hayri, 2019).

1961 Anayasası ile DPT'na anayasallık statüsü verilmesinin ardından hazırlanmış olduğu Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BBYKP) ile Türkiye'nin sanayileşme ve dış ticaret ile ilgili olan politikasını "ithal ikamesi" olarak ilan etmiştir. Bunun sonucunda DPT kapsamında içe dönük sanayileşme modeli, anayasal düzeyde sistemli bir şekilde resmi hale gelmiştir (Hayri, 2019:118-119).

Anayasada tanımı olan kalkınmacı devlette, ortama uygun olarak, ülkenin bu kapitalist yolda ilerlemesini sağlayacak, modernleştirecek ve “*bağımsızlaştıracak*” temel “*milli güç*” olarak teorik anlamda yerini almıştır (Hayri, 2019:120).

1961 Anayasası devlet kurumlarına da yenilik getirmiştir. Bu amaçla Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), planlamanın ve bilimsel gelişmenin siyaset dışında elde edilebileceği düşüncesiyle kurulmuştur. Bu dönem, “*10 yıllık kaotik bir liberalizmden sonra tekrar planlı döneme geçiliyordu.*” (Sey,1998:36).

Darbe sonrası oluşturulan 1961 Anayasasında planlı kalkınma modeli benimsenmiştir (Arslan, 2016, 17), (Yücel, 2014,25).Türkiye’de 1962 yılı itibari ile planlı dönem başlamıştır. Temel amacı “kalkınma” olan ve sanayileşmeye dayalı bir yaklaşımla ilk beş yıllık kalkınma planı 1962 yılında hazırlanmıştır.

Türkiye’de plânlama, ana hatlarıyla üç farklı süreçten oluşmuştur. Bunlar; 1930'lardaki sanayi planlamaları, 1960-1980 yılları arasında gerçekleşen Kalkınma Planlamaları, 2000'lerin ülkeler üstünde ve ülkesel modellerle Şirket Temelini esas alan Piyasa Planlaması. 30'lu yılların planlama yaklaşımı sosyal hedefleri amaçlamamıştır. 60'larda başlayan Kalkınma plancılığının, 1930'lu yılların Sanayi plancılığından farkı “kalkınma” kavramıdır.

Kalkınma; “... bir ülkenin toplumsal, iktisadi ve kültürel gelişmesinin tümünü kapsayan geniş bir tanım ve süreçtir...” (Ekiz, Somel, 2007: 98).

1960 ve sonrasında özellikle kalkınma plancılığı ile sanayileşmede önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Ancak, 1960’lı yıllar ve sonrasında kalkınma plancılığı dönemi ile benimsenen ithal ikameci model; teknoloji geliştirmekten çok teknolojinin transfer edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu yaklaşım içinde sanayide; ara ve yatırım malları daha çok dışardan sağlanan; lisans, patent, kredi ve yabancı sermayelerin yönlendirdiği bir yapı gelişmeye başlamıştır. Bu nedenle ağırlıklı olarak montaj sanayisi gelişmiştir.

Beş yıllık kalkınma planlarının hepsi sanayileşmeye öncelik vermiştir. Özel sektör ağırlıklı olarak tüketim mallarında etkin olmayı tercih ettiği için ara ve yatırım mallarında kamu etkin olmak zorunda kalmıştır. İmalat sanayisinde düşük teknolojlili ürünlerin yoğun olarak üretildiği, 1990’lara kadar ülkedeki üretimlerin düşük teknolojlili bir imalat sanayisi şeklindedir (Özgün, 2017:6).

1980 öncesinde sanayileşme politikasında yer alan “ithal ikame politikaları” bu dönemden sonra yerini “açık ekonomiye geçiş” almıştır (Tüzükan, 2015:20).

1980’lerde devletin öncülüğünde ve korumacılığa dayalı bir kalkınma stratejisinden vazgeçilmesi, devleti sınırlandırmaya ve küçültmeye, ekonomik işleyişi piyasa güçlerine bırakmaya dayalı bir değişme süreci tarihsel mirası güçlü planlama pratiklerinin de baltalanması sonucunu doğurmuştur. 24 Ocak 1980 ekonomik kararları ile benimsenen liberal politikalar, planlamayı resmen sona erdirmese de fiilen ortadan kaldırmıştır. Böylece 1980 sonrası büyüme modelinin değişmesi ve plancılıktan sapma, 1990’larla birlikte hızlanarak 2000’li yıllara taşınmıştır. 1980’den sonra “yapısal uyarılama” politikalarıyla birlikte Kalkınma Plancılığının siyasi karar mekanizmaları üzerindeki gücü ve bütünlüğü yok edilmiştir. Bunun yerini zamanla Stratejik Planlama almaya başlamıştır (Ekiz, Somel, 2007: 97,136)

3. KALKINMA PLANLARINDA SANAYİLEŞME YAKLAŞIMININ TEMALARA GÖRE KARŞILAŞTIRMALI İÇERİK ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Erken Cumhuriyet ile iktisadi koşullar, kalkınma/büyüme stratejisi, sanayileşme altyapısını ve yaklaşımını, bir seviyeye getirmiştir. Bu seviye sanayinin her dalında olduğu gibi inşaat sektörünü de fikir ortamı, teknik, teknoloji üretimi, malzeme üretim teknolojisi, makine-teçhizat, iş gücü konularında doğrudan etkilemiştir. Bu çalışmada devletin kalkınma yaklaşım ve stratejisine göre sanayileşme yaklaşımının mimari üretime olan etkisi belirlenmeye çalışıldığı için Kalkınma plancılığı dönemi önem kazanmaktadır. 1960 sonrasında Kalkınma plancılığı sürecinde Ülkenin sanayileşme çabası içinde; inşaat, teknoloji, yapı malzemesi, konut üretimi gibi inşaat sektörünü ilgilendiren konulara olan yaklaşımı görmek mümkündür.

Kalkınma planları içerik olarak; hem dönem koşulları içinde ihtiyaç duyulan alanlara bağlı olarak yatırım kararları, hem de ilgi alanlarda yatırım kararlarının içerik ve yaklaşımları hakkında bilgi vermektedir. Bu nedenle sanayileşme yaklaşımının planlı dönem ile ülkenin siyasi ve iktisadi ortamı içindeki dönüşüm/değişiminin değerlendirilebilmesi için bu çalışma kapsamında Kalkınma planlarının incelenmesine karar verilmiştir.

3.1. Analiz ve yöntemin tanımlanması

Kalkınma planları üzerinden yapılacak olan analiz çalışmasının aşamaları; *İncelenecek Kalkınma Planlarının belirlenmesi, *Ön okumalar ile temaların belirlenmesi, *Temalar ile karşılaştırmalı içerik analizi yapılması, şeklindedir.

1980 sonrası Neoliberalizmin bütün dünyayı etkisine alması sonucu Türkiye’de de üretim ve tüketim ortamı değişmiştir. Bu nedenle çalışma sınırı daha homojen sonuçlar içereceği için 80’li yıllar olarak belirlenmiştir. İlk üç kalkınma planı tam olarak 80 öncesini tarihlenmektedir.

Ancak, Dördüncü Kalkınma Planı erken 80'li yılları içerse de darbe yıllarına rastlaması nedeni ile dahil edilmiş, ayrıca kalkınma planının bu geçişi nasıl ele aldığını görmek amacıyla araştırmaya Beşinci Kalkınma Planı da dahil edilmiştir. Böylece bu çalışmada ilk beş kalkınma planı incelenmiştir (Birinci, İkinci, Üçüncü, Dördüncü, Beşinci Kalkınma Planı).

Temalar sanayileşme yaklaşımı temelinde belirlenmeye çalışılmıştır. Bu planların tamamı için öncelikle ön okuma yapılmıştır. Bu okuma ile planların sanayileşme davranışı, inşaat ve konut ile ilgili olan tüm konular gözden geçirilmiştir. Burada, “*sanayileşmenin dinamik faktörü teknoloji*”, (Demir, 1970) ; Teknolojinin üç önemli unsuru; **Maddi unsur; makine ve teçhizat, *Fikri unsur; Teknik bilgi, *Sevk ve idare unsuru* (Benice, 2019) şeklinde görüşler çerçevesinde kalkınma planlarında ön analizler yapılırken; bilim, teknik, teknoloji, insan gücü, inşaat gibi anahtar kelimeler üzerinden okumalar yapılarak metin içinde ele alınma içeriklerine bağlı olarak; araştırma-geliştirme, patent, lisans, know-how gibi kavramlar özelinde de genişletilmiştir. Buna göre belirlenmiş olan temalar; 1. Kalkınma Planının amacı. 2. Teknoloji, teknoloji üretimi, teknoloji transferi, teknoloji adaptasyonu yaklaşımı. 3. Bilim, araştırma, geliştirme yaklaşımı. 4. Üretim ve hizmet sektöründe işgücü; mesleki ve teknik yeterlilik özellikleri. 5. İnşaat politikası/teknolojisi. 6. Konut üretim yaklaşımı; halk konutu, lüks konut, sosyal konut, gecekondü. şeklindedir.

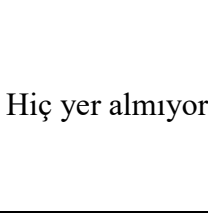

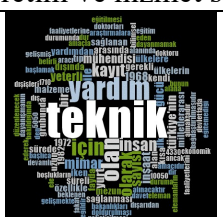
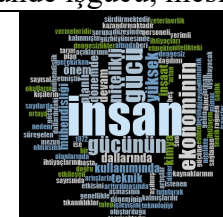

3.1.1. Yöntemin tanımlanması

Bu çalışmada Nitel Veri Analizi yöntemlerinden biri olarak kabul edilen Doküman Analizi kullanılmıştır. Doküman Analizi; araştırmada kullanılan verilerle ilgili birincil kaynağı olarak bununla ilgili belgelerin toplanması, bunların gözden geçirilerek sorgulanması ve analizinin yapılması şeklinde tanımlanan bir bilimsel araştırma yöntemidir. (Mogalakwe, 2006). Doküman Analizinde; sıklık olarak, İçerik ve Tematik Analiz kullanılmaktadır. Bu çalışmada da Doküman Analizi; İçerik Analizi ve Tematik Analiz uygulanarak kullanılmıştır. Araştırmanın birimleri; Kalkınma Planlarıdır. İlk beş kalkınma planı, planların ilk okumalarına göre belirlenen 6 (altı) tema üzerinden incelenmiştir. Dokümanlarda en sık kullanılan sözcükler Sözcük Bulutu ve dokümanda önemli bulunan sözcüklerden önce ve sonra gelen sözcüklerin gösteriminde ise Ağaç Diyagramları kullanılmıştır.

3.2. Analiz sonuçları değerlendirme ve bulgular

Beş Kalkınma planı üzerinden yapılan içerik analizine göre belirlenmiş olan temalar üzerinden en çok kullanılan kavramlar belirlenmiştir (Tablo 1). Bu tabloda incelenen Kalkınma Planının amaçlarına bağlı olarak metinlerde kullanılmış olan bu kavramlar, belirtilen temalardaki yaklaşım ve buna bağlı olarak kalkınma özellikle sanayileşme amaçlı verilmiş olan kararları ifade etmektedir.

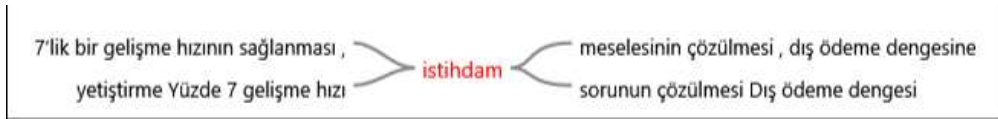
Tablo 1: Tema 1-4 için Kalkınma Planlarında öne çıkan kavramlar

1.Kalkınma Planı	2. Kalkınma Planı	3. Kalkınma Planı	4. Kalkınma Planı	5. Kalkınma Planı
Tema 1: Kalkınma planlarının amacı				
				
İstihdam, adalet, Hedefler	Ekonomik modernleşme, sanayi payı, tarım, gayrisafi milli hasıla	Sanayileşmiş bir toplum, AB topluluğu	Demokratik toplum, teknoloji, araştırma geliştirme kültürü	Kalkınma, refah
Tema 2: Teknoloji, teknoloji üretimi, teknoloji transferi, teknoloji adaptasyonu yaklaşımı				
				
Hiç yer almıyor	Hiç yer almıyor	Hiç yer almıyor	Hiç yer almıyor	Hiç yer almıyor
Hiç yer almıyor	Teknoloji üretim	Teknoloji, transfer, teknik, teknolojik	Teknoloji, teknoloji transferi	Teknoloji, teşvik, araştırma-geliştirme
Tema 3: Bilim, araştırma, geliştirme yaklaşımı				
				
Bilim, araştırma	Araştırma, temel araştırma	Bilimsel araştırma, iş birliği	Teknoloji, araştırma, geliştirme, TÜBİTAK	Sektörler, araştırma geliştirme
Tema 4: Üretim ve hizmet sektöründe işgücü; mesleki ve teknik yeterlilik özellikleri				
				
Teknik işgücü, İşgücü, teknik	Teknik yardım	İnsan gücü	İnsan gücü, İstihdam	İnsan gücü, teknisyen, uygun, yetiştirme

Tablo 2: Tema 5-6 için Kalkınma Planlarında öne çıkan kavramlar

1.Kalkınma Planı	2. Kalkınma Planı	3. Kalkınma Planı	4. Kalkınma Planı	5. Kalkınma Planı
Tema 5: İnşaat politikası/teknolojisi				
				
İnşaat, teknik, resmi sektör, resmi müessese	Teknik, inşaat, personel, dönem, kamu	Kamu yapıları, yapı maliyet, yapı malzeme	Yapım, inşaat, yapım gücü, yapım kalitesi, yapım hizmetleri	İnşaat malzemesi, yapı malzemesi
Tema 6: Konut üretim yaklaşımı; halk konutu, lüks konut, sosyal konut, gecekondu				
				
Çok sayıda konut, lüks konut, düşük maliyetli konut	Konut, Yüzde, Gecekondu	Konut, gecekondu, Tahmin	Ruhsatlı konut	Konut, teşvik

Tema 1: Kalkınma planlarının amacı üzerinden yapılan içerik analizi sonuçlarına göre öne çıkan kavramlar; Modernleşme, sanayileşme, demokratik toplum, refah, kalkınma, teknoloji, araştırma-geliştirme. İlk üç kalkınma planı on beş yıllık bir perspektif planını oluşturmaktadır (Şekil 1,2,3). Bu perspektif her sahada yeterli sayıda ve üstün nitelikli insan gücü, gelişme, refah, istihdam ve sosyal adalet temelinde şekillenmiştir.

Şekil 1: Kalkınma planı istihdam ağaç diyagramı

Şekil 2: Kalkınma planı sanayi ağaç diyagramı

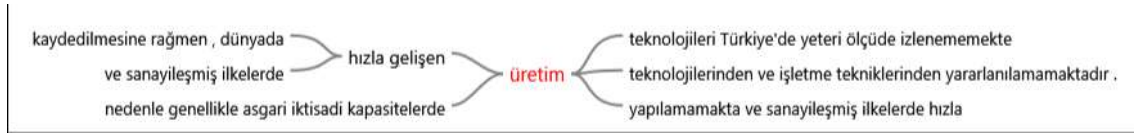
Şekil 3: Kalkınma planı sanayileşmiş toplum amacı

Ekonomik tüm faaliyetlerin modernleşmesi teknik ve teknolojik olarak değişim gerekliliği ve sanayi sektörünün itici güç olması gerektiği konusunda ölçeği farklı olsa da ortak görüş hakimdir. 3. Kalkınma Planında; Avrupa Ekonomik Topluluğu ve gümrük birliğine geçiş fikri ile sanayileşmiş bir toplum yapısı oluşturmanın önemi belirtilmiştir (Şekil 2). Sanayileşmenin gereklilikleri için kendi teknolojisini üretme, kalite ve teknoloji önem kazanmıştır. Dış pazara açılma ve rekabet için aktarılan teknolojilerin ülke koşullarına uyarlanması ve ulusal teknoloji üretme, kapasite artırımı, araştırma-geliştirme çabası artarak devam etmiştir.

Tema 2: Teknoloji yaklaşımı üzerinden yapılan içerik analizi sonuçlarına göre öne çıkan kavramlar: teknoloji, teknoloji transferi, teşvik, araştırma-geliştirme, üretimdir.

Birinci Kalkınma Planında teknoloji kavramı yer almamaktadır. Özellikle 3. ve 4. Kalkınma planı ile teknoloji transferi, seçimi, uyarlanması, araştırma-geliştirme konusunda faaliyetler hareketlenmiştir.

Teknolojik gelişmelerin izlenmesi, değerlendirilmesi, teknolojik sorunların belirlenmesi ile ilgili düşünceler 2. Kalkınma planı döneminde başlamıştır (Şekil 4).

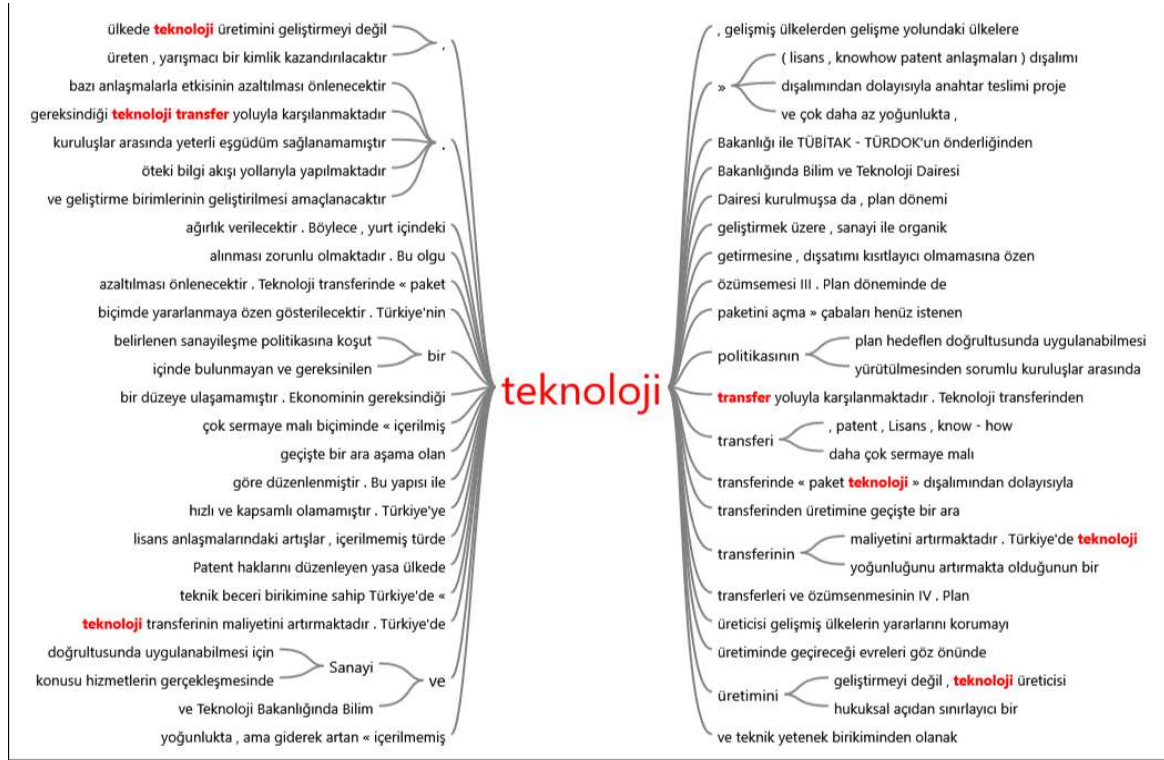

Şekil 4: Kalkınma planı üretim ağaç diyagramı

3. dönem ile kurulu sanayilerin daha ileri teknoloji için, yeni kurulanların da teknoloji transferi yapması şeklinde sanayileşme çabaları söz konusudur. Ancak, teknolojilerin izlenmesi, seçilmesi ve ülke koşullarına uyarlanması önemli bir sorundur. Çünkü bunu düzenli ve sistemli olarak yapabilecek etkinlikte kurum ya da insan gücü bulunmamaktadır. Amaçlar oldukça iyi ancak yapılabirlik henüz yeterli düzeyde değildir.

Yüksek maliyet, düşük kalite, düşük verimlilik, düşük kapasite, yetersiz teknik insan gücü en önemli sorunlardır. Bu amaçla teknoloji kullanımında; teknoloji seçimi, aynı teknolojinin tekrar tekrar transfer edilmesi, uyarlanması, uyarlayabilecek nitelikli insan gücünün olmaması da oldukça önemli sorunlar oluşturmaktadır. Teknoloji transferi beraberinde teknik yardım konusunu da getirmektedir.

4. planda, kendi teknolojisini üretme ve dış pazarlarda rekabet edebilme amaçları belirgindir (Şekil 5). Var olan teknolojilerin yeterince tanınmasını amaçlayan; “teknolojik enformasyon” konusu gündeme gelmiştir.

Şekil 5: Kalkınma planı teknoloji transferi ağaç diyagramı

5. Planda aynı sorunlar devam etmekte olup Türk bilim politikası hareket noktası kabul edilmiştir (Şekil 6).

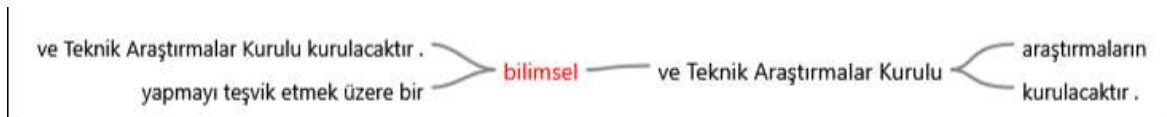

Şekil 6: Kalkınma planı araştırma geliştirme ağaç diyagramı

Teknoloji yaklaşımı 2. plan ile en azından fikir olarak başlamış, konuyu içselleştirmek, farkında olmak anlamında başlamıştır.

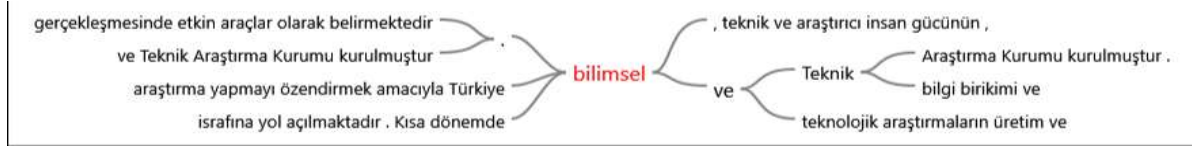
Tema 3: Bilimsel araştırma ve geliştirme yaklaşımı üzerinden yapılan içerik analizindeki sonuçlara göre öne çıkan kavramlar; bilim, araştırma ve geliştirme yaklaşımıdır.

Birinci kalkınma planında; bilimsel kurulun kurulma planı öne çıkmakta ve bilimsel araştırmanın teknolojik, endüstriyel ve sosyal anlamdaki önemi vurgulanmaktadır. Bilimsel araştırmaları desteklemek ve teşvik etmek üzere Bilimsel ve Teknik Araştırmalar kurulunun kurulması planlanmıştır (Şekil 7).

Şekil 7: Kalkınma planı bilim ağaç diyagramı

İkinci plan döneminde, 1963 yılında Türk Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurulu kurulmuştur. Üçüncü plan döneminde; Araştırma ve gelişme faaliyetlerinin akademik alanda kalması ve uygulamaya aktarılamamasından dolayı bu planda üniversiteler ile sanayinin iş birliklerine önem verilmiştir (Şekil 8).

Şekil 8: Kalkınma planı bilim ağaç diyagramı

Dördüncü planda; Araştırmaya ayrılan payın hala yetersiz olması ve TÜBİTAK'ın kalkınma planlarında yer alan teknolojik sistemler arasındaki ilişkileri kuramamasından dolayı TÜBİTAK'a bağlı TÜRDOK kurulmuş ve bu alanda gelişmeler sağlanması amaçlanmıştır (Şekil 9).

Şekil 9: Kalkınma planı TÜBİTAK ağaç diyagramı

Beşinci planda; araştırma geliştirme, teknolojinin adaptasyonu ve ileri teknolojilerin kullanımı konusunda planlamalar yapılacağı belirtilmiştir (Şekil 10).

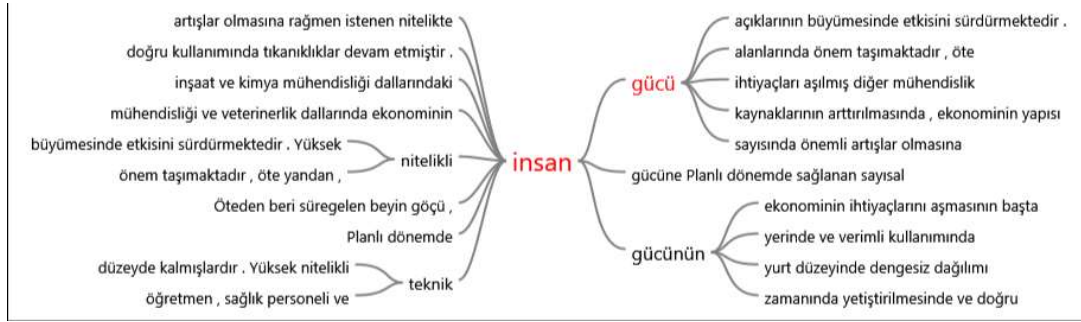

Şekil 10: Kalkınma planı geliştirme ağaç diyagramı

Beşinci Kalkınma planında da bilim, araştırma geliştirme konusunda olumlu yaklaşımlara sahip olunmasına rağmen istenilen/ihtiyaç duyulan düzeyde bir sistem kurulamamıştır. Sadece bu konudaki hassasiyetler, olmasının faydaları konularında tekrarlar söz konusudur. Çeşitli kamu kurumlarının kurulması ile bu çabalar desteklenmiş olsa da kamu ve özel sektör iş birliği ve bu süreci yönetip yürütebilecek yetkinlikte insan gücünün yetersizliği ile istenen düzeyde bir bilimsel ortam oluşamamıştır.

Tema 4: Üretim ve hizmet sektöründeki meslek ve yeterlilik özellikleri üzerinden yapılan içerik analizi sonuçlarına göre öne çıkan kavramlar; üretim, hizmet sektöründeki iş gücü ve mesleki teknik yeterliliğidir.

Beş Kalkınma planında da nitelik ve nicelik olarak teknik eleman konusunda sıkıntılar olduğu yinelenmiştir. Sorunun çözümüne ilişkin olarak; ortaöğretim, meslek lisesi, üniversite, kurum içi eğitim, yurt dışı teknik yardım, yurt dışından uzman desteği, yetiştirilmek üzere eleman gönderilmesi gibi farklı şekillerde düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. Ancak her kalkınma planında nitelikli insan gücünün yetersizliği mutlaka yeniden konu edilmiştir. Bu konu sadece sahada aktif çalışan işgücü konusunda değil, teknoloji seçimi, uyarlanması ve yeni teknoloji geliştirilmesinde de bu süreci yönetip yürütebilecek nitelikte insan gücüne sahip olunamamasına da dikkat çekilmiştir (Şekil 11,12). Ülkenin kuruluş tarihi itibari ile ağırlıklı olarak kırsal nüfusa sahip olması, okuma-yazma oranının çok düşük olması ve bu nüfusun hızlı ve plansız sanayileşme süreci içinde kente göçü ile sanayi sektöründe tabanı köylü/okur-yazar olmayan bir işçi sınıfı oluşmuştur. Bu nedendir ki ülkenin nitelikli insan gücünü geliştirme sorunu çok uzun yıllar devam etmiştir.

Şekil 11: Kalkınma planı insan gücü ağaç diyagramı

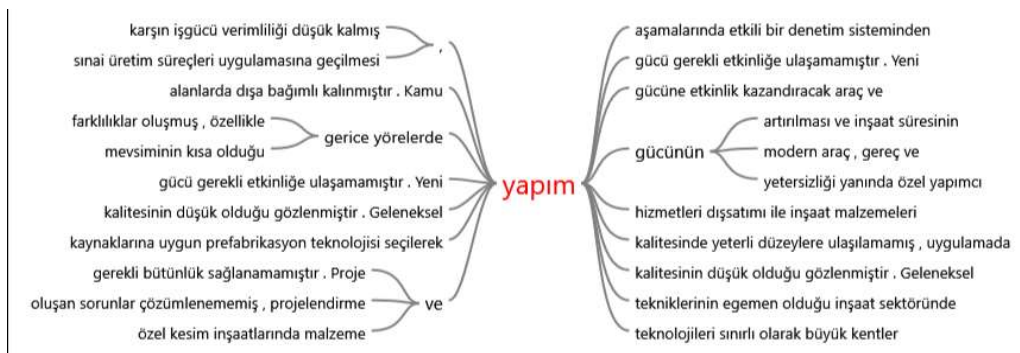
Şekil 12: Kalkınma planı istihdam ağaç diyagramı

Tema 5: İnşaat politikalarının ve teknolojilerinin üzerinden yapılan içerik analizi sonuçlarına göre öne çıkan kavramlar; inşaat, teknik, resmi sektördür.

İnşaat sektörü tam olarak ifade edilmese de şartlar gereği en hızlı gelişen değil genişleyen bir sektördür. Gelişme; hizmet, süreç, teknik ve teknoloji anlamında ilerlemeyi ifade ettiği için kullanılmamıştır. Bu nedenle inşaat sektörü genişleyen bir sektördür. Ağırlıklı teknik/teknoloji olarak düşük özelliklere sahip ve mühendislik hizmeti almamış, bugüne kadar gerek siyasi gerek kent planlamada yerini korumayı başaran en önemli sorunu “gecekondular” ve bunun inşaat sektörüne olan baskısıdır.

Her plan döneminde belirtilen gerek insan gücü gerek yapı malzemesi ve teknoloji ile her zaman inşaat sektörü kapasitesinin üstünde faaliyet göstermeye çabalamıştır. Bu sektörün hizmet tarafı nitelikli olmayan işgücü ve teknik elemanlardan oluşmaktadır.

İnşaat sektöründe kapasite ile yatırım hacmi arasında denge kurulamamıştır. Bu dengesizlik; niteliksiz malzeme, yetersiz denetim, yetersiz teknik işgücü, düşük yapım tekniğine sebep olmuştur (Şekil 13).

Şekil 13: Kalkınma planı yapım ağaç diyagramı

Genellikle tüm planlarda inşaat maliyetlerini düşürme eğilimi ağırlıklı olduğu için, bu durum hizmet ve malzeme üretiminde kalitenin yükselmemesine, teknik/teknoloji yenilenme/geliştirme gerek ve eğiliminin oluşmamasına neden olmuştur (Şekil 14).

Şekil 14: Kalkınma planı yapı ağaç diyagramı

Ana inşaat malzemeleri arasında; çimento, inşaat demiri, tuğla yer almaktadır. Yatırım kararlarında temel olarak çimento ve demir-çelik sanayisinin öne çıktığı görülmektedir. Bu durum betonarmeye dayalı olan yapım sisteminin plansız bir şekilde genişlemesine neden olmuştur.

İnşaat tekniği ve kalitesinin geliştirilmesi çabaları çoğu şehirde teoride kalmıştır. Kamu tarafı özellikle standart ve kontrol kısmında gerek yasal olarak gerekse uzman teknik insan gücü açısından yetersiz kalmıştır. Birinci kalkınma planında inşaat ile ilgili kamu kurumlarında aynı konulara dair işleyiş esasları için ayrı kurallar tanımlanmaya başlamıştır.

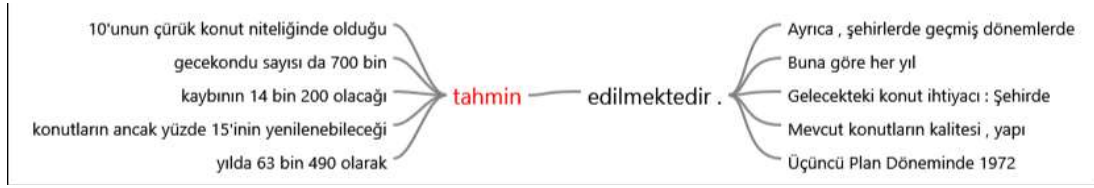
İnşaat üretiminde kullanılacak olan makine ve teçhizat için ilgili sanayi sektörlerinin gelişmişliği, teknolojisi oldukça önemlidir. Aynı şekilde inşaat üretiminde kullanılacak olan yapı malzemelerinin seçiminde de ilgili sanayi sektörlerinin üretim teknolojisi oldukça önemlidir. Sonuçta; Sanayileşme davranışı inşaat sektörünün kalite ve teknoloji anlamında gelişme davranışını doğrudan etkilemiştir. Malzemelerin standardizasyonu, kalite, standart ve kontrol konusu tüm planlarda sorun olarak belirtilmiş, çözümü için çeşitli düzenlemelerin yapılması planlanmış olmasına rağmen yeterli çözüm geliştirilememiştir.

Nitelikli eleman konusu, proje hizmetlerinin yetersizliği, yeterli gelişme ve uzmanlaşmanın sağlanmaması, malzeme ve yapım kalitesinin yetersizliği, yapım gücünün niteliği, geleneksel yapım tekniklerinin egemen olması, yapı malzemesi ve inşaat teknolojisinin gelişmesi gerekliliği, beş kalkınma planında farklı oranlarda tekrar edilen sorunlar arasındadır.

İlk üç kalkınma planında malzeme standartları ile ilgili kamu sektörü üzerinde durulmuş ve bunun sonucunda özel kesimdeki malzeme kalitesinde istenilen seviyeye gelinememiştir. İkinci Plan döneminde kullanılan malzemeler için TSE tarafından belirlenecek olan standartlara uygun malzeme üretimi için tedbirler alınması planlanmıştır. Üçüncü plan döneminde yurt dışında inşaat faaliyetlerinde bulunma olanaklarının hazırlanması için organizasyonlar başlamıştır. Dördüncü kalkınma planında inşaat sektöründe sanayileşmenin sağlanabilmesi için yapı malzemesi üretimi ile bütünleşmesi gerektiği ifade edilmiştir. Beşinci planda; niteliği yüksek ve standartlara uygun malzeme imalatına yönelerek, gerekli araştırmalar yaparak ve yeterli yatırımlarla ihracatın artması hedeflenmiştir.

Tema 6: Konut üretim yaklaşımları üzerinden yapılan içerik analizi sonuçlarına göre öne çıkan kavramlar; konut, gecekondular, lüks konut ve sosyal konutlardır.

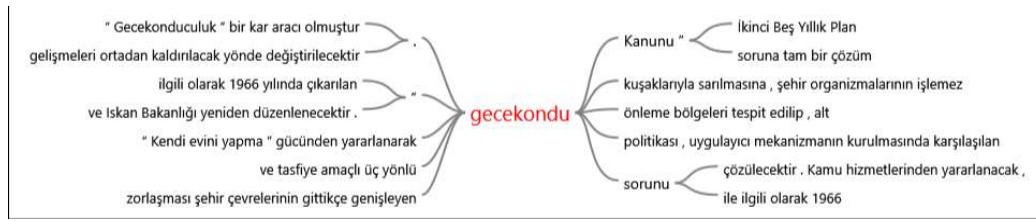
Birinci kalkınma planında; lüks konutların yapımı yerine düşük maliyetli sosyal konutların yapılması hedeflenmiştir. Ayrıca; önleme, ıslah ve tasfiye etmek olarak belirlenen üç yönlü gecekondular politikaları ile istenilen seviyeye ulaşılamamıştır. İkinci planda da birinci planda olan çok sayıda ekonomik standartta konut üretimine devam edilmiştir. Üçüncü kalkınma planında da birinci ve ikinci planlarda olduğu gibi konut sayısındaki artışa devam edileceği belirtilmiştir. Bu planda mevcut konutların iyileştirilmesi ve yenilenmesi üzerinde durulmuştur. Konut yenileme ihtiyacı kavramı ortaya çıkmıştır. Dördüncü planda plansız göç ve konutlardaki pahalılık sebebiyle gecekondulaşma hızının artmaya devam ettiği, nüfusun yüzde 50'sinin gecekondularda yaşadığı belirtilmiştir. Bu dönemde toplu konut yapımının hızlanması amaçlanmıştır. Beşinci planda konut sektöründeki sorunların çözümü için; kooperatif, toplu konut, fendi inşaat gibi sistemlere kredi imkanları verilerek teşviklerle konut sorununun çözülmesinin hızlandırılması amaçlanmıştır. Her planda sürekli konut açığı, ihtiyaç duyulan konut sayısı ile ilgili olarak tahmini rakamlar yer almaktadır (Şekil 15).

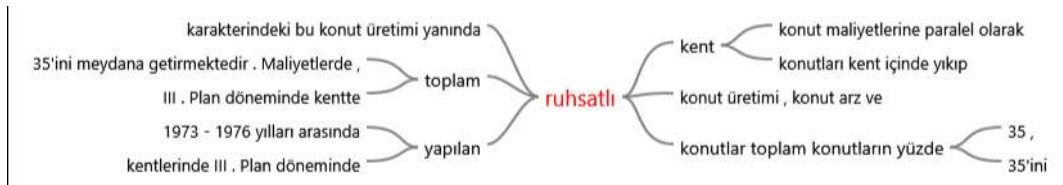
Şekil 15: Kalkınma Planı Tahmin Ağaç Diyagramı

Konut sorununun çözümü için hız ve düşük maliyetli (aynı bütçe ile daha çok sayıda konut üretme çabası) yapım her kalkınma planında yer almaktadır. Bu konutların üretiminde, uzun vadeli kullanım ve dayanıklılık ön planda değildir. Bu durum doğrudan yapı malzemesi üretim yaklaşımını ve yapım sisteminin teknolojisini etkilemektedir. Düşük maliyetli konut üretme amacı; düşük maliyetli malzeme üretimi ve düşük teknolojinin kullanılmasını ifade etmektedir.

Kalkınma planlarında öne çıkan diğer konu; gecekondudur (Şekil 16). Gecekondular tek başına; düşük maliyet ve düşük teknolojiyi ifade etmektedir. Ve bu yapı grubunun oranı her şehirde farklı oranda olsa da oldukça yüksek bir ölçüğe sahip olduğu belirtilmiştir. Artan gecekonduların sayısı azalan ruhsatlı konut sayısını ifade etmektedir (Şekil 17). Bu konunun çözümü ve ortaya çıkan şehircilik konusu günümüze kadar problem olarak devam etmiştir. Aynı zamanda “Gecekondular bir kar aracı” olmuştur.

Şekil 16: Kalkınma planı gecekondular ağaç diyagramı

Şekil 17: Kalkınma planı ruhsat ağaç diyagramı

Konutlar ağırlıklı olarak nitelik ve nicelik açısından ihtiyaçları karşılayabilecek düzeyde değildir. Konut üretiminde standart bulunmamaktadır. Plan dönemlerinin hepsinde; konut sektörü için tespit edilen bütçeyi arttırmadan mümkün olan en çok sayıda konut üretimini sağlayabilmek amacı vardır. Nicelik niteliğin önündedir.

İkinci planda; “Şehir konutlarının yüzde 41’inin barınma şartları iyi, yüzde 33’ünün orta ve yüzde 26’sının fenadır. Konutların yüzde 27’sinde mutfak, yüzde 7’sinde WC, yüzde 49’unda banyo, yüzde 26’sında elektrik ve yüzde 45’inde akar su yoktur.” Bu bilgi konutların yaşanabilirlik durumunu ifade etmektedir. Konut inşaatında çalışan işçiler genellikle vasıfsız düz işçilerdir. Bu durum yapı kalitesini etkilemekte, belli standartta inşaat yapımını da güçleştirmektedir. Nitelikli insan gücü sorununa dikkat çekilmiştir. Konut maliyeti malzeme maliyeti ile doğrudan ilişkili olduğu ancak yapı malzemesi konusunda da fiyat dengesi ve standardizasyon sağlanamadığı da belirtilmiştir.

4. SONUÇLAR

1923-1950 yılları arası ülkenin uzun savaş yılları sonrası yenilenme ve değişim dönemidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında liberalizm ile devlet teşvik edici rol oynamıştır. Ancak, düşük girişimci sayısı, teknik bilgi yetersizliği, sanayinin dışa karşı korunamaması ve yabancı sermayeye olan güvensizlik sebebiyle Teşvik-i Sanayi kanunundaki kolaylıklara rağmen liberalizmin uygulanamayacağı anlaşılmıştır. 1929 ekonomik buhranla birlikte devletçilik resmi politika olarak uygulanmaya başlamıştır. 1923-1950 arası Erken dönemde birinci ve ikinci sanayi planları hazırlanmıştır. Ancak ikinci dünya savaşı sebebiyle ikinci sanayi planı uygulanmamıştır.

1945 yıllarına kadar Devletçilik esaslarına ulusal sermayeye dayalı iktisadi rejim, planlamaya dayalı korumacı devletçi sanayileşme stratejisi içinde sanayileşme çabası söz konusudur. Ancak sanayi alt sektörlerinin çoğunda olduğu gibi inşaat sektörü düşük teknolojisi, yapı malzemesi sektörü de; ilkel üretim teknolojisi, yetersiz ürün kalite ve kapasitesi ile standart dışı üretim ortamı içindedir.

1945-53 arasında korumacı politikalar gevşetilmiş, devletçilik esaslarına dayalı olmasına rağmen küresel ekonomilere eklemlemeye çalışma, dış yardımları alabilme ve batı eksenli politikalar ile tarıma dayalı büyüme stratejisi esas alındığı için sanayileşme hızı yavaşlamıştır. Bu yavaşlama mevcut sanayileşme yaklaşımı içinde gerek ekonomik gerek eğitilmiş işgücü gerekse fikir ortamı olarak teknik/teknoloji geliştirebilme ya da yeni teknoloji üretebilme davranışının oluşmasına uygun bir ortam sağlamamıştır. Mevcut sanayi tesislerinin teknik yeterlilik, nitelik ve kapasite problemleri de devam etmiştir.

1954-61 arasında plansız kalkınma dönemi yine ağırlıklı tarım alanında gelişme odaklı yaklaşım devam etmiştir. Tarım alanındaki gelişmeler tarımsal alandan beslenen kırsal kesimin yer değiştirmesine ve bugüne kadar tam anlamı ile çözülemeyen “gecekondu” probleminin oluşmasına neden olmuştur.

Dış yardımların alınması için özellikle Amerika'nın öne sürdüğü şartlar, 1960 ihtilali sanayileşme hareketlerinin belli sektörlerde yavaşlamasına neden olmuştur. 1962 ve sonrasında planlı kalkınma ile sanayileşme hareketlenmiş, içe dönük sanayileşme, dışa bağımlı genişleme davranışı esas alınmıştır. Ancak, gerekli olan ve uluslararası nitelikte rekabet edebilecek yeterlilikte standartlaşma, kapasite ve uygun maliyet sağlanamamıştır.

Planlı kalkınma dönemine gerekli sanayileşme bakış açısı, gelişme ve geliştirme ortamı içinde girilmediği için öncelikle tüketim ihtiyaçlarının karşılanabileceği sanayi dalları ile acil çözüm bekleyen üretim alanları için öncelikli yatırım kararları alınmıştır.

Sanayileşme, Beş Kalkınma Planının da odağı olmuştur. 1960'lı yıllarda ülkenin içinde bulunduğu koşullar dahilinde kalkınmanın temel dayanağı sanayileşme olarak ifade edilmiştir. Sanayileşme yolunda her kalkınma planında farklı ölçeklerde hedefler belirlenmiştir. Ancak bu hedeflerin yeterli düzeyde gerçekleştirilmesinde ülke olarak belli şartların sağlanamadığı planlarda belirtilmiştir; hammadde, sermaye, teknik yeterlilik, teknoloji, yeterli eğitim düzeyi gibi. Bu sorunlar yatırım ve gelişme kararlarını etkilediği gibi özellikle teknik, teknoloji konularında da dışa bağımlı bir yapı oluşturmuştur.

Kalkınma plancılığı öncesi ve sonrasında gerekli olan şartlar hem fiziki olarak hem fikir ortamı olarak sağlanamamıştır. Neredeyse 1980'li yıllara kadar üretim faaliyetleri birçok sektörde uluslararası seviye ile kıyaslanabilir yeterli düzeye getirilememiştir.

Ülke bulunduğu koşullar içinde; kendi ekonomik, teknik yeterlilikleri ve ihtiyaçlarının gerektirdiği şartlardan yerel bir teknoloji üretememiştir. Teknolojinin çeşitli ölçeklerde transfer edildiği, öğrenilmeye çalışıldığı ve uyarlanmaya çalışıldığı üretim ortamında verimlilik ve yeterlilik uzun yıllar sağlanamamıştır. Bu durum tüm alt sektörlerde olduğu gibi düşük makine ve teçhizat ile düşük teknolojiye sahip yapı malzemeleri sektöründe de düşük teknoloji malzeme üretimine, düşük teknoloji yapı sistemlerinin kullanımına olanak vermiştir.

Ülkenin iktisadi ve kalkınma stratejileri ile hareketlenmeye yer değiştirmeye başlayan nüfusun kendi olanakları ile ürettiği gecekondular, devlet destekli ucuz konut, sosyal konut çözümleri ile hem malzeme üretimi hem de inşaat teknolojisi geliştirmek, yeni malzeme, yeni bir sistem oluşturabilmek için gerekli olan talep ortamını oluşturamamıştır.

KAYNAKLAR

- Ankara, F.,(1976). Uygun Teknoloji Sorunu, DPT, Ankara 1976.
- Arslan, C., (2016). Türkiye’de Yapılan Kalkınma Planlarındaki Kentleşme Politikalarının Değerlendirilmesi. Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ardahan.
- Benice, M., Teknoloji Transferi Hakkında Notlar. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Teksir, (4).
- Bozdağ, İ., Soral, M., (1982). 100.Yaşında Celâl Bayar’a Armağan, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul, s.302.
- Demir, A., (1970). Çağdaş Teknolojik Gelişmeler. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.1.
- Devlet Planlama Teşkilatı,(1983). Bilim Araştırma Teknoloji, Ankara, s.23.
- Ekiz, C., Somel, A., (2007). Türkiye’de Planlama ve Planlama Anlayışının Değişimi. Mülkiye Cilt 31, (256), s.98.
- Eşiyok, A., (2009). Sanayi Planlarından 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı’na Bir Dönüşümün Kısa Öyküsü. Memleket Siyaset Yönetim, Cilt 4, (11). (Erişim tarihi: Kasım 2021). <http://www.msydergi.com/uploads/dergi/108.pdf>
- Hamitoğulları, B., Uras, G., (1974), Teknoloji Transferi Sorunu ve Türkiye, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara, s. 18-19
- Hamitoğulları, B., (1974). Kamu Kesimi ve Sanayileşme Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye’de Sanayileşme ve Sorunları Semineri. SBF. Yay. No. 3872, Ankara, s.157.
- Hiç, M., (1974). Kapitalizm, Sosyalizm, Karma Ekonomi ve Türkiye, İ.Ü. İktisat Fak. Yay., İstanbul.
- Hayri, S., (2019). Uluslararası Sermaye ile Etkileşim Açısından Türkiye’de Üretken Sermaye Süreci: 1960-1980 Dönemi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens., (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi), İstanbul s.78.
- İzmir İktisat Kongresi, Kongrede Alınan Kararlar. <https://www.ataturkinkilaplari.com/ik/68/izmir-iktisat-kongresi---kongrede-alinan-kararlar.html> (son erişim tarihi: Mayıs 2022)
- Kocabaş, S., (2011). T.C. Devleti Tarihi V, Menderes Dönemi DP İktidarı ve 27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yol (1950-1960), Süleyman Kocabaş Kütüphanesi TC Devleti Tarihi Dizisi 5, Kayseri, s.166.
- Kasalak, K., (2012). Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de Sanayileşmeye Etkileri. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sayı 27, s. 68.
- Kutay, C., (1939). Celal Bayar(1932-1939), Kenan Basımevi cilt 2, İstanbul.
- Merrifield, B., (1985). Freeing Constraints in Innovation. Economic Impact, 1985/3, s.36.
- Mogalakwe, M., (2006). The Use of Documentary Research Methods in Social Research. African Sociological Review. 10(1), s.221-230.
- Özgün, F., (2017). Küresel Rekabet Gücü: Türk İmalat Sanayi Örneği, YTÜ Sosyal Bilimler Ens., (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s.6.
- Özyurt, H., (1981). Atatürk Dönemi, Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayileşme Planları ve Türk Ekonomisindeki Yapı Değişikliğine Etkileri (1933-1938). Sosyoloji Konferansları, sayı 19. (son erişim tarihi: Kasım 2021). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9540/119154>
- Sagasti, F., (1979). Technology is Power. Mazingirs, (2), s.28.

- Sey, Y., (1998). Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Mimarlık ve Yapı Üretimi. 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, TC İş Bankası ve Tarih Vakfı Ortak Yay., İstanbul, s.36.
- Soylu, P. Ü., Yakıt, Ö., (2021). Devletçiliğe Yönelmede Bir Köşe Taşı: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı. International Journal of History, History Studies, (Son erişim tarihi: Aralık 2021). <https://www.historystudies.net/indir.php?yol=dergi&dosya=tar201512c8be3>
- Sönmez, M., (2009). Türkiye’de İş Dünyasının Örgütleri ve Yönelimleri. Friedrich Ebert-Stiftung Türkiye Tem.: FES Yayınları, s.23.
- Tezel, Y. S., (1982). Cumhuriyet Döneminin İktisat Tarihi 1923-1950, Yurt Yayınları, Ankara, s.300.
- Tuğcu, K., (1998). Sanayide Ar-Ge. Birinci Teknoloji Kongresi. 12 Mayıs, İstanbul.
- Lara-Rosana, F., (1979). A Normative Approach for Pragmatic Selection of Appropriate Technologies in Less Developed Countries. IFAC Symposium, Italy.
- Tüzün, G., (1976). 1950-1960 Döneminde Türkiye’de Sanayileşme. Türkiye Makine Mühendisleri Odası Birliği Sanayi Kongresi, Ankara.
- Tüzünkan, D., (2015). Türkiye’de Uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarının İstihdam Politikaları Açısından Değerlendirilmesi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(2), s.20.
- Türkay İ., (1977). Teknoloji Transferi ve Teknoloji Anlaşmaları. Türkiye Elektrik Kurumu, Ankara, s.1.
- Yıldız, M., (2017). 1945-1960 Dönemi Hazırlanan Yabancı Raporların Türk Sanayi Politikalarına Etkileri. Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume (12/31), s.310.
- Yücel, F., (2014). Cumhuriyet Türkiye’sinin Sanayileşmede İlk Önemli Adım. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı. Ankara, 2014. https://www.emo.org.tr/ekler/364a8ddae9aadd_ek.pdf
- Yücel, F., (2015). Cumhuriyet Türkiye’sinin Sanayileşme Öyküsü. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, Ankara. <https://www.ttgiv.org.tr/tur/images/publications/6005b3307665f.pdf>